

Bálint István

A KETTŐS ÁLLAMPOLGÁRSÁGRÓL MÁSKÉPP

Kísérlet az eddigi megoldáskeresés áttekintésére

Életbe vágó igazságok, gyakorlati problémák és elhallgatott-eltitkolt tények keverednek abban, hogy a határon túli magyarok kettős állampolgársága kérdésében eléggé irracionális légkör alakult ki. A megoldáskeresés több éves időszakában két véglet csapott össze és birkózott egymással. Az egyik szerint a világ legegyszerűbb dolga, hogy a határon túli magyarok alanyi jogon megkapják Magyarországtól a kettős állampolgárságot, csak ez a lehetetlen „balliberális” kormány „nemzetellenessége” az akadály. A másik szerint a lehetőségek annyira korlátozottak, hogy semmit sem lehet tenni a kettős állampolgárság követelése mögött rejlő probléma megoldására. Így alakult ki az az irracionális helyzet, hogy mire a magyar kormány a lehetséges gyakorlati megoldásokat kezdte keresni, már sem a magyarországi közvéleményt döntően befolyásoló pártok, sem a határon túli magyarok szervezetei nem hiszik el neki, hogy tényleg meg akar tenni mindent, amit meg lehet tenni.

Ebben a helyzetben a kormány számára a legegyszerűbb lenne, ha az egész kérdést a tavaszra esedékes választások utánra tenné. Mert ha a választásokat megnyerné, akkor a választási csatározásoktól mentesen nyugodtan dolgozhatna a lehetséges megoldások kimunkálásán. Ha pedig elveszítené, akkor hagyná, hogy a Fidesz engedje ki a levegőt abból a léggömbből, amit ellenzékben annyira felfújt (esetleg hagyja a léggömböt elpukkadni). Nemcsak ezért, hogy a Fidesz belássa, mire megy ellenzékben tett nagy nyilatkozataival. (Nem ez a legnagyobb dolog, amely miatt a választások közeledtével mind láthatóbban elhatalmasodik a Fideszen a rettegés, hogy kormányon neki kell majd helytállnia mindazért, amit ellenzékben mondott és tett, miközben Orbánnak Bushnál és Saronnál tett látogatása csak részben oszlatta el a Fidesz kormányra kerülésével kapcsolatos külföldi aggályokat.) Hanem azért is, mert a Fidesz-nek – „nemzeti elkötelezettsége” miatt – könnyebben elhiszik, hogy tényleg megtett minden tőle telhetőt. Az élet azonban nem engedi meg az ilyen várakozást. Már a schengeni egyezményhez való közeledés is megköveteli, hogy Magyarország ne nagyon halogassa az ezzel kapcsolatos lépéseket. Ebben a helyzetben próbáljuk áttekinteni a kettős állampolgárság kérdésében eddig történeteket.

A HÁROM IGAZSÁG

Az említett életbe vágó igazság, hogy Európa jelentős része, köztük elsősorban a vajdasági és a kárpátaljai magyarok nagy igazságtalanságként és amúgy is súlyos helyzetük rosszabbodásának egyik okaként élték meg, hogy Európa lezárta határait előttük, sőt ezt a határozatot állandóan szigorítja. Az ukrajnaiak ugyanis még emlékeznek arra, hogy Európa az emberi jogok elismerésének első jeleként azt követelte hazájuktól, a Szovjetuniótól, hogy tegye lehetővé polgárainak a szabad külföldi utazást. És az emberi jogok elismerésének ez a követelése lett az a hajtóerő, amely elindította a Szovjetunió felbomlásához, a kommunista rendszer megdöntéséhez vezető erjedést. (A cinikusok most már azt mondják: Gorbacsovnak csak tízmillió szovjet polgárt kellett volna Európa nyakára engedni – ami persze a rendszer lényegéből kifolyólag elképzelhetetlen volt – és Európa minden állam- és kormányfője ott lett volna nála Moszkvában a kéréssel, mondja meg, mennyi segítséget óhajt a Szovjetunió megmentésére, mint ahogyan ma Dél-Korea minden segítséget hajlandó megadni, csak hogy elkerülje az egyesülést Észak-Koreával.) Amikor viszont végre megjött a rendszerváltás, Európa zárja le előttük a határokat. A vajdasági magyarok pedig még emlékeznek arra a boldog időre, amikor a vörös útlevelemmel a zsebükben szabadon beutazhatták Európát. Ha vonattal utaztunk, észre sem vettük, hogy átaludtunk néhány határt. (Egész Európában csak Kelet-Németországba kellett még az átutazáshoz is vízumot kérni.) Most pedig már oda jutottunk, hogy vízum kell a Magyarországra utazáshoz is, sőt nem tudjuk, holnap mivel és mennyivel lesz nehezebb még ezt a vízumot is beszerezni. Nem csoda, hogy Európának a vízumkényszer alá kerülő részében, de különösen a vajdasági és a kárpátaljai magyaroknál, a helyzet ilyen alakulása erősítette a magára hagyottság, kirekesztettség, elzártság és reménytelenség érzését. És nem csoda, hogy a kettős állampolgárság megszerzésének felvillantása az önbizalom és a bizakodás visszanyerésének, a remény újjáéledésének, az elszigeteltség felszámolásának esélyét adta meg. Azzal, hogy minél nehezebb lett a helyzet Vajdaságban és Ukrajnában, annál görcsösebbé vált a ragaszkodás ehhez a reményhez, mint ahogyan a fuldokló kapaszkodik az utolsó szalmaszálba. A reménytelenségnek és a rászorultságnak ez az érzése tette fogékonyvá (már azért is, mert ebben látták az utolsó lehetőséget, hogy ne koldusként lépjenek fel a gazdagabb rokonok felé, mert aki elfogadja a koldus helyzetét, az bele is nyugszik, hogy minden segély ellenére koldus marad, tehát akár irracionálisan is, de ragaszkodnia kell mindenhez, ami legalább a reményt megadja, hogy ne maradjon koldus) őket arra, hogy tudomásul vegyék mindazt az irracionálist, amit ebbe a kérdésbe a „nemzet” retorikával kampányoló magyarországi politizálás és a kettős állampolgárság kérdésében nem igazán érdekelt romániai és szlovákiai magyar párt – szintén választási taktikából – vitt.

A második, a gyakorlati igazság, amely ebbe a kérdésbe keveredett az, hogy kettős állampolgárság van, Európa legtöbb országa ismeri mint természetes és legális lehetőséget, a kettős állampolgárság az európai jogrend normális részét képezi. A legtöbb ország, főképp a szomszédos országok megadják ezt a lehetőséget. (Amikor ezek a viták kezdődtek, Romániának és Horvátországnak már

törvénye volt a kettős állampolgárságról, Szerbia ezt a lehetőséget elismerte, erről bilaterális megállapodásokat kötött, és készült az időközben hatályba lépett törvény is.) A kettős állampolgárság Magyarországon is létezett. Mint az időközben Végel Lászlónak adott kettős állampolgárság mutatta, ismerik azt az egyes nyugat-európai országokban létező intézményt, hogy az állampolgárságot úgy adják, mint a városok a díszpolgárságot, az egyetemek a díszdoktorátust. De főleg sok szerbiai polgárnak (magyarnak és nem magyarnak) van is kettős állampolgársága, olyan alapon, hogy Magyarország nem követelte meg a jugoszláv állampolgárságról való lemondást. Sőt, a jugoszlávok egy kis „mutykáért” nem mennek a szomszédba, gyorsan rájöttek arra is, hogyan szerezhetnek kettős állampolgárságot azok is, akiknek állandó tartózkodási helye Szerbia: csak egy olyan ismerőst kell találni, akinél az ott-tartózkodást be lehet jelenteni, és már meg is van a magyarországi tartózkodás, mint az állampolgárság elnyerésének feltétele. De a magyarországiakat sem kell féltetni: a lapokban hirdetések jelentek meg, amelyek bejelentkezéshez szükséges lakcímet árultak, a családi pótlék felének megfelelő összegért, ami jó üzlet, hisz egy címre akár harminc család is bejelenthető.

A fentebb vázolt szerencsétlen helyzet miatt annak emlegetésekor, hogy ha már a kettős állampolgárság létezik, akkor Magyarország miért ne adhatná meg a határon túli magyaroknak, figyelmen kívül hagyta néhány lényeges mozzanatot. Először is a leglényegesebbet: Horvátország kivételével senki sem ad etnikai alapon állampolgárságot. (Amit a későbbiekben részletezünk.) A másik: a kettős állampolgárságot Európában általában nem adják, hanem csak megtűrik (elsősorban a gyarmati korszakból visszamaradó problémák rendezése érdekében) vagyis – mint Magyarország is teszi – nem követelik meg az állampolgárságról való lemondást, ha valaki egy másik állampolgárságot felvesz. (A *Népszabadság*ban erről a kérdéstről megjelent cikkemmel vitába szállva – amire később még visszatérünk – Gedei József egyetlen érvet hozott fel: azt a példát, ahogy Nagy-Britannia a hongkongiak kettős állampolgárságát rendezte. Közben nem vette észre, hogy ezzel éppen az én tételtem támasztja alá: Nagy-Britannia nem adott kettős állampolgárságot, hanem rendezte egy korábban brit fennhatóság alá tartozó terület státusának megváltozásából eredő problémákat. Különben is a brit megoldások jelentős része ma már nem alkalmazható, amióta 1997-ben az Európa Tanács elfogadta az állampolgárságról szóló konvenciót. És nem mellékes az sem, hogy brit állampolgárság van, pakisztáni, indiai stb. származású brit állampolgárok vannak, de britek nincsenek, mert azok angolok, skótok, walesiek és írek.)

A harmadik dolog ezzel kapcsolatban: a kettős állampolgárság nem adható tömegesen, mert abba már Európa is beleszól, mint ahogyan leállította a kettős állampolgárság megadását Románia részéről, mihelyt időszerű lett Románia belépése az Európai Unióba. És végül még egy igazság: a kettős állampolgárság kérdésében bilaterális államközi egyezményeket kell kötni. Mert még azok sem zárják ki teljesen a vele járó esetleges bonyodalmakat. Onnan, hogy a már létező magyar és jugoszláv kettős állampolgárok egy része csak a magyar útlevelét használja, legtöbbször nincs is érvényes jugoszláv útlevelé, a másik része viszont a magyar határon a magyar, a Szerbia és Montenegró-i határon a jugoszláv útlevelét használja.

Azon át, hogy a kettős állampolgárságot a polgár ellen fordíthatják, mint ahogyan magyarországi újságíróvá vált kollégánkkal történt, akivel a NATO-bombázás idején közölték: ha nem hagyja el rögtön az országot, úgy veszik, mintha jugoszláv állampolgár lenne. Ilyen bonyodalmak még Nyugat-Európában is lehetségesek. Az idén, az év elején megtörtént például, hogy Németországban a kiutasítás veszélye fenyegetett ötvenezer olyan törököt, akik 2000 előtt megkapták a német állampolgárságot, majd ismét felvették a törököt is. Addig, hogy a kettős állampolgárság a legrosszabb esetben megkönnyíti a kiutasítást, jobbik esetben, hogy egyetlen tollvonással alkalmazkodik a külföldi állampolgárokra vonatkozó jogszabályokat, nálunk a jelentkezési kötelezettséget, a tartózkodási engedély 90 nap utáni meghosszabbítását stb. (Nemrégiben történt, hogy a Fidesz egyik vezetője azzal vádolt meg egy kárpátaljai magyar vezetőt, hogy a magyarigazolványosok jegyzékét megküldte az ukrán titkosszolgálatnak. Ami részben otrombaság: hogyan lehet azt állítani, hogy ukrán állampolgárok Ukrajnában Magyarországnak olyan munkát végeztek, amelyről az ukrán titkosszolgálatnak nem szabad tudnia, részben naivság, hisz ezek a jegyzékek előbb voltak az ukrán titkosszolgálatnál, mint Budapesten, amihez a komputeres korszakában még az sem kellett, hogy valaki átadja nekik.)

A kérdéssel kapcsolatban azonban a leglényegesebb az eddig általában elhallgatott, sőt gondosan titkolt igazság: etnikai alapon nem adható állampolgárság. Vagy más szavakkal: magyar állampolgárság nincs, tehát az senkinek sem adható. Magyarországnak vannak állampolgárai, akiknek többsége magyar, de mellettük egyenjogú, államalkotó kisebbségként ott vannak a romák, románok, szlovákok, szerbek stb., akik joggal elvárják, hogy Magyarország ne alkalmazzon velük szemben olyan diszkriminációt, hogy a pomázi szerb ne nyújthasson olyan segítséget vajdasági rokonának, mint amilyent magyar szomszédja nyújt az ő rokonának. Magyar állampolgárság csak akkor létezne, ha Magyarországon is a politikai nemzet értelmezése lenne érvényben, vagyis ha az lenne a felfogás, hogy vannak magyar ajkú magyar állampolgárok, román ajkú magyar állampolgárok stb. Mint Franciaországban, ahol mindenki, aki megkapja az állampolgárságot, francia lesz, még akkor is, ha különben hottentotta. Így az ilyen értelemben vett franciáknak ma már egyharmada nem is fehér, de éppen ez az állampolgárság meg is különbözteti a belgiumi, svájci, kanadai stb. franciától, vagyis az etnikai értelemben vett franciáktól.

A köznyelvben a félreértést (az etnikai és a politikai nemzet keveredését) az szüli, hogy ez a különbség idővel elhomályosult. Amikor közelebb voltak a Kossuth- illetve Deák-féle nemzetértelmezéshez, még tudatában voltak ennek a különbségnek. Így Magyarországon volt Magyarországi Szociáldemokrata Párt és Kommunisták Magyarországi Pártja. Ma viszont a Magyar Polgári Szövetség, a Magyar Szocialista Párt fából vaskarika, hisz vagy polgári, illetve szocialista, és akkor az ország minden polgárának pártja, vagy magyar, és akkor a magyarok pártja. Ennek a keveredésnek tulajdonítható az is, hogy a magyarországi útlevelekben is az áll: „állampolgársága: magyar”. (Ez volt a már említett *Népszabadságban* megjelent cikkemmel kapcsolatban vitában az egyetlen érv állításommal szemben. Mire az én válaszom az volt, hogy az én kétnyelvű útlevelemben a „nationalité” – ami szótárilag nemzetet, nemzetiséget jelent – mellett régen az állott, hogy „jugoszláv”, most pedig ez áll: „SCG”. Ettől függetlenül nemzetiségem nem lett sem „jugo-

szláv”, sem „SCG”. Az, hogy a romániai útlevelekben az áll: „állampolgársága: román” nem jelenti azt, hogy Romániában nincsenek magyarok, akiknek joguk van az egyenjogúságra.)

Furcsamód e régóta tartó vitában erről a lényeges mozzanatról szinte senki sem tett említést. (A Duna Tévé egyik vitájában Fodor Gábor megjegyezte, hogy etnikai állampolgárság nincs, de amikor partnere azt kérdezte: hogyhogy nincs, csak egy lakonikus „nincs”-csel válaszolt.) Az alkotmánybíróság ezt a mozzanatot nem vette figyelembe, így joggal mondhatta ki, hogy a népszavazás nem alkotmányellenes, hisz kiírásának módja és a kettős állampolgárság egyformán alkotmányos. (Érthetetlen módon figyelmen kívül hagyta még azt a tényt is, amivel a Horn-kormány idején – szerencsére, mert különben Magyarország nem csatlakozhatott volna az Európai Unióhoz – megakadályozták „a magyar földet külföldi nem vásárolhat” kérdésben kiírni szándékozott népszavazást. Nemzetközi kötelezettség ugyanis nem lehet népszavazás tárgya.)

A magyar politikai elit mentségére legyen mondva, a közhangulat könnyen megtéveszthette őket. Ezt a félreértést megkönnyítette, hogy a romániai magyarok elhallgatták, hogy Románia nem a románoknak, hanem azoknak adott kettős állampolgárságot, akik 1989-ig állampolgárságukat saját hibájukon kívül veszítették el, de még az ilyen kettős állampolgárságok kiadását is leállította. Hivatalosan, mert kifogást emelt az EU, félhivatalosan, mert túl sok volt a nem román jelentkező. A szerbiai állampolgársági törvényt már a december 5-i népszavazás után fogadták el. De még utána is a vajdasági magyarok eléggé hangtompítosan mondták, hogy a szerbiai törvény nemcsak a szerbeknek ad jogot a kettős állampolgárság elnyerésére, hanem a Szerbiában élő valamennyi nemzet tagjainak. (Ez a rendelkezés még így is teljesen kívül áll a szerbiai jogrenden. Azért, mert nem szól arról, milyen lesz a viszonyulás a „rég” államhoz, amikor az illetőnek nyilatkoznia kell, hogy Szerbiát elismeri-e államának. A kettős állampolgárságra vonatkozó Boszniával kötött államközi szerződés értelmében a másik állam állampolgárságát az veheti fel, aki legalább három évig ott élt vagy legalább egy éve ottani állampolgár házastársa.)

A leglényegesebb, hogy a népszavazás idején még érvényben volt a horvátországi kettős állampolgárságról szóló törvény, amely a világon egyedülálló módon, etnikai alapon – csak a horvátoknak – kettős állampolgárságot adott. Nos, így megnyugtathatták lelkiismeretüket azzal, hogy kettős állampolgárságot kapnak a horvátok, hát akkor miért ne kaphatnának a magyarok is? Csakhogy az idén februárban – mielőtt Horvátország közelebb került az EU csatlakozásáról szóló tárgyalásokhoz, és elfogadta az állampolgárságról szóló európai konvenciót – e horvátországi törvényt módosították. Törölték belőle a 16. szakaszt, mely szerint horvát nemzetiségű személy esetében, bárhol él, az állampolgárság elnyeréséhez elegendő az írásbeli nyilatkozat. Ugyanakkor mindenki másnál megkövetelik az ötéves horvátországi tartózkodást s az előző állampolgárságról való lemondást. Ugyancsak törölték a 30. szakaszt is, amely a Horvátországban élő horvátoknak minden további nélkül megadta az állampolgárságot, de ugyanakkor nem adta meg azoknak a szerbeknek és más nemzetiségűeknek, akiknek 1991. október 8-án csak tartózkodási helyük volt Horvátországban, de nem volt állampolgárságuk.

A MAGYARIGAZOLVÁNYTÓL A NÉPSZAVAZÁSIG

A kettős állampolgárság körül keletkezett irracionális hangulat kialakulásának oka azonban nem a tényekről és kétségbevonhatatlan igazságokról való elfeledkezés volt, hanem az, hogy a kérdés körüli vitákon úrrá lett az a „nemzeti retorika”, amely a kettős állampolgárságtól nem kisebb dolgot várt, mint a magyar nemzet „határokon átívelő újraegyesítését”, Trianon korrekcióját, sőt visszafordítását. Az ily módon kialakított légkörben szinte félnie kellett mindenkinek, aki fel mert szólalni a kettős állampolgárság ellen, hogy „nemzetidegennek”, sőt „nemzetellenesnek” kiáltják ki, hisz nem kevesebbet csinál, mint akadályozza a magyar nemzettel szemben elkövetett nagy igazságtalanság, a trianoni békeszerződés egyik szörnyűségének, a magyar nemzet országhatárokkal történt szétदारabolásának jóvátételét. (Még Gyurcsány miniszterelnök sem mondta ki egyszerűen: „magyar állampolgárság nincs, tehát az senkinek nem is adható”, hanem ő is Trianonhoz nyúlt érvként: azt hangoztatta, hogy a kettős állampolgárság befejezné Trianon pusztítását, mert a magyaroknak az anyaországba való vándorlásával járna.) Így nem csoda, hogy minden más háttérbe szorult.

A Fidesz bölcsességének tulajdonítható, hogy kormányon volt benne annyi bátorság és erély, hogy szembe tudott szegülni a Magyarok Világszövetségével (sőt amikor a vita elmérgesedett, volt mersze olyan lépéshez folyamodni, amit nemhogy a Horn-kormány, de a Fock-kormány sem mert volna megtenni: megvonta a költségvetési támogatást a MVSZ-től), amikor az választmányának 1998 áprilisában tartott ülésén kimondta, hogy „minden magyar követelheti az alanyi jogon járó magyar állampolgárságot”. Mert tudta, hogy egy ilyen nehezen elfogadható megoldásnak törvénybe iktatása nemcsak belpolitikailag nehéz, hanem nemzetközileg is lehetetlen helyzetbe hozná az országot. Ezt a dicséretet nem tudjuk megismételni – részben, mert nem ismerjük egészében a tényeket – a Fidesz-nek az EU-val való tárgyalások lezárásakor tanúsított hozzáállásával kapcsolatban. Mert nem feltételezzük, hogy a határookra vonatkozó tárgyalásokon elfeledkezett volna a vajdasági és a kárpátaljai magyarok problémájáról. Azt viszont nem tudjuk, hogy azért nem próbált-e legalább valami átmeneti könnyítést kicsikarni, mert nem akarta még ezzel is bonyolítani a tárgyalásokat, vagy mert úgy mérte fel, hogy minden ilyen próbálkozás eleve kudarcra van ítélve.

Ebben a helyzetben a Fidesz úgy vélte, hogy talált egy ügyes megoldást: a kedvezménytörvényt és a magyarigazolványokat. Mert ez a megoldás lehetővé tette a nemzeti retorika egész tárházának felvonultatását (annak bizonygatását, hogy ezzel létrejön a „magyar nemzet határokon átívelő újraegyesítése”), és közben a gyakorlatban is járható utat kínált. Gyorsan kiderült azonban, hogy e törvénynek etnikai alapra építése is megkérdőjelezhető. Az EU rögtön közölte, hogy az ő területén ez a törvény nem alkalmazható, mert nem ismeri el a polgárok semmiféle etnikai megkülönböztetését. Később pedig már Orbán rákényszerült, hogy – a törvény rendelkezéseivel ellentétben – úgy egyezzen meg a román miniszterelnökkel, hogy a kedvezménytörvényben biztosított munkavállalási könnyítés a romániai magyarokra és románokra egyaránt vonatkozzon. (Az e kérdésben végig ügyetlenül viselkedő

ellenzék nem tudta eldönteni, hogy azért támadja-e Orbánt, mert a parlament nélkül belement a törvény módosításába, vagy hogy a román munkavállalók áradatával ijesztgesse a magyar választókat.) Szlovákiában a magyaroknak már korábban nyújtott segítség is veszélybe került, és emiatt a Medgyessy-kormány kénytelen volt megegyezni Pozsonnyal, hogy a segélyeket ne etnikai alapon adják, hanem például, az oktatási segílyt kapja meg mindenki, aki magyarul akar tanulni. Ennek alapján módosították is a törvényt, hogy legalább tompítsák annak etnikai alapra épülését. (Onnan, hogy törölték a magyar nemzet egységére való hivatkozást, addig, hogy a segélyeket nem kizárólag nemzeti alapon nyújtják.) Így a segélyeket megmentették, habár a törvényben maradtak még etnikai elemek.

Sem a Fidesz, sem a határon túli magyarok szervezetei nem okultak a kedvezménytörvénnyel szerzett tapasztalatokból, hanem az egész irracionális kampány újra kezdődött, amikor a kormányváltás után (elsősorban a vízumkényszer életbelépésének hatására) ismét felvetették a kettős állampolgárság kérdését. És ekkor már a Fidesz-t nem a kormányon mutatott államférfíúi bölcsesség vezérelte, hanem az az általános taktikája, amellyel – a parlamenti demokrácia szabályainak ellentmondóan folytatott „permanens választási kampányának” szellemében – állandóan igyekezett kényszerpályára szorítani a kormányt, megnehezíteni annak dolgát. Ezért egyetlen parlamenti pártként (még az MDF-nek is voltak fenntartásai) nemcsak a kettős állampolgárság melletti kampány élére állt, hanem abban a leghetetelebb nyilatkozatokkal szította az irracionális hangulatot. (Orbán európai útlevelet ígért a határon túli magyaroknak, holott tudta, hogyha ilyesmi lehetséges, akkor ő ezt kiharcolta volna – vagy legalábbis ki kellett volna harcolnia – akkor, amikor az EU-val lezárta a határookra vonatkozó tárgyalásokat.) Ekkor már akadtak, akik legalább figyelmeztetni próbáltak az ilyen fellépésben rejlő ellentmondásra. Mint az *Erdélyi Napló* című lap tette, amikor már 2004. augusztus 6-án leírta: „Milyen Fidesz? kérdeném én vissza. Az, amelynek vezetői nem helyezkednek egyforma álláspontra? Egyik ellenzi, másik hatástanulmányt akar, a harmadik közvélemény-kutatást? Az a Fidesz, amelynek kormányzása idején hangzottak el éppen vezetőinek szájából: a kettős állampolgárság nem időszerű. Ráadásul ők járultak hozzá ahhoz is, hogy még külföldi állampolgárság se legyen. (Igaz, most ellenzékben vannak, s kiabálni mindig könnyebb.)”

Valamilyen megmagyarázhatatlan okból ebben a helyzetben a kormánypártok és maga a kormány sem találta fel magát. Nem akadályozták meg a népszavazás kiírását, azzal az érveléssel, amellyel – mint mondtuk – a Horn-kormány megakadályozta a magyar föld eladásával kapcsolatban tervezett népszavazás kiírását: az ország nemzetközi kötelezettségeiről nem lehet népszavazást tartani. (Pedig a VMSZ nevében Kasza József is figyelmeztette őket, hogy a népszavazás ebben a kérdésben nem járható út.) Utána pedig a kampányban tanúsított magatartásával hozzájárult az irracionális hangulat kialakulásához. Elsősorban azzal, hogy a határon túli magyarok tömeges betelepülésével kezdte ijesztgetni a választópolgárokat. Holott jól tudta, hogy a határon túli magyarok nem akarnak tömegesen elköltözni (és az elköltözni vágyók zöme sem Magyarországra menne), hanem mind kétségbeesettebb helyzetükben csak a világtól való elszigeteltségükön szeretnének változtatni.

A kormánypártok és a kormány mentésére legfeljebb azt hozhatjuk fel, hogy nehéz volt racionálisan és higgadtan szembeszállni a már szinte hisztérikussá vált légkörrel. Meg azt, hogy a kettős állampolgárság tömeges megadásával járó veszélyeket alapos érvek és számítások világították meg. Így például kimutatták, hogy a magyar állampolgárság megadásával nem kevesebb mint húsz kedvezmény jár. Ezek: 1. családi pótlék, 2. gyermekgondozási segély, 3. gyermekgondozási díj, 4. gyermeknevelési támogatás, 5. anyasági támogatás, 6. időskorúak járadéka, 7. 13. havi nyugdíj, 8. rendszeres szociális segély, 9. ápolási díj, 10. lakásfenntartási támogatás, 11. lakbértámogatás (erre különösen kinyílt a bicska a magyarországiak zsebében: hiszen egy Vajdaságban albérletben élő kettős állampolgár a lakbér bizonyos részének megtérítését kérhetné), 12. adósságkezelési szolgálat, 13. átmeneti segély, 14. temetési segély, 15. fogyatékosági támogatás, 16. rokkantsági járadék, 17. vakok személyi járadéka, 18. mozgáskorlátozottak közlekedési támogatása, 19. átmeneti járuléka és (a talán legnagyobb terhet jelentő) 20. közgyógyellátás. Mivel 1. az állampolgárok között nem lehet különbséget tenni; 2. még a korlátozottan nyújtott járandóságok elnyerése miatt sem kell odaköltözni, elég egyetlen napot hivatalosan dolgozni, vagy ideiglenes lakcímmel rendelkezni; 3. a külföldi magyar nem fizetne adót, mindezeket a költségeket a magyarországi polgárok viselnék. Ezek a kedvezmények csak a magyarigazolvánnyal rendelkező mintegy 800 ezer emberre számítva fejenként havi 13 900 forintba kerülnének minden magyarországi polgárnak. Ezek az érvek azonban csak a tartózkodási engedély nélkül, alanyi jogon tömegesen megadott kettős állampolgárság ellen hozhatók fel. Márpedig ha a magyarországi törvények nem alanyi jogként, hanem csak lehetőségként ismerik el a kettős állampolgárság intézményét, akkor az ilyen kedvezmény – az ország belső szempontjai, az EU-val és a szomszédos országokkal való egyeztetés alapján – meglehetősen kevés esetre korlátozható.

Az ilyen légkörben megtartott népszavazás természetesen az előre kiszámítható eredményt hozta: a választók 37,5 százaléka ment el szavazni, és ezeknek alig több mint a fele – 52,5 százaléka – mondott igent a kettős állampolgársággal kapcsolatban feltett kérdésre. Ez annyit jelent, hogy a kettős állampolgárság megadását a választótestületnek 20 százaléka sem fogadta el. Ebben a helyzetben a Fidesz ahelyett, hogy megkövette volna a magyarországi választókat, és bocsánatot kért volna mintegy 5 millió magyar polgártól (mert azzal a jelszóval kampányolt, hogy „minden becsületes magyar ember igennel szavaz”, márpedig egy kissé mégiscsak sok, hogy egy ellenzéki párt a választótestület 80 százalékát nem tekinti becsületesnek és magyarnak), azon kezdett el teljes gőzzel dolgozni, hogy a népszavazás eredményét saját győzelmének tüntesse fel. (Meg is kapta ezért a 168 óra című hetilaptól: „Orbán Viktornek a sajtótájékoztatón előadott győzelmi jelentésére még az edzettebb idegzetű nézők sem számítottak. Okkal hihette mindenki, hogy közvetlenül ekkora bukta után legalább ideig-óráig némi szerénység honol majd a Fidesz köreiben”). Az ilyen győzelmi hangulat megteremtéséhez azonban az kellett, hogy még magasabb fokra szítsák a hisztériát, elsősorban a határon túli magyarok körében, részben még a magyarországi polgárok ellen is, de még inkább az „átkos balliberális” kormány ellen. („A Kádár-korszakban sem volt ennyire silány az

anyaország és a külhoniak viszonya” – írta a *Heti Válasz* című hetilap.) A kampány már nemcsak az udvariasság elemi szabályait sértette, hanem a nemzeti becsület elemi követelményeit is: március 15-én kifütyülték a miniszterelnök levelét, a szlovákiai magyar képviselők bojkottálták a Magyarország pozsonyi nagykövete által a nemzet ünnepén rendezett fogadást stb. Mindehhez még hozzájárult a Magyarok Világszövetségének legújabb kampánya – amelyről külön kell szólnunk –, hogy a kormány ilyen légkörben lásson hozzá annak megtételéhez, ami az adott helyzetben tehető.

A MAGYAROK VILÁGSZÖVETSÉGÉNEK ÚJABB AKCIÓJA

A hisztérikus légkör fokozásához és a vita irracionális elemei számának gyarapításához hozzájárult a MVSZ legújabb kampánya is. A MVSZ ugyanis magáévá tette dr. Gaudi Nagy Tamás álláspontját (sőt ennek alapján Körömi Attila független képviselő a parlamentben javaslattal állt elő, amelyet 21 képviselő – köztük Balsai István, az Antall-kormány igazságügy-minisztere – támogatott), amely szerint a bácskai magyaroknak „lappangó” magyar állampolgársága van, amit csak érvényesíteniük kell. E tétel szerint Bácska horthysta megszállásának nemzetközi egyezményrel vetettek véget, de ez a nemzetközi egyezmény nem hatálytalanította, hogy ennek a területnek a polgárai a megszállás alatt Magyarország állampolgárai voltak. Sőt Magyarország később a hasonlóan visszaszármaztatott területek országaival kétoldali egyezményt kötött a kettős állampolgárság megszüntetéséről, de ilyen egyezmény Jugoszláviával nem jött létre. Tehát a bácskai magyaroknak 1941 után megadott magyarországi állampolgársága továbbra is megvan, csak a magyar államnak ezt tudomásul kell vennie. Patrubány Miklós, a MVSZ elnöke ezzel a tétellel Vajdaságban járt, és arra biztatta a bácskai magyarokat, hogy rögtön adjanak be kérvényt a magyarországi hatóságoknak „lappangó állampolgárságuk” aktivizálására. (Hasonlóan kampányolt Romániában is, holott a romániai magyaroknak a MVSZ szerint sincs „lappangó állampolgárságuk”).

Ezt már az alanyi jog alapján járó kettős állampolgárságot követelő pártok is megelégtették. Kasza József „kártékonynak” minősítette a MVSZ Vajdaságban végzett „népamító és felelőtlen” tevékenységét. De Révész Márton, a Fidesz szóvivője is kijelentette: „A MVSZ-nek jogi szempontból nincsen igaza... A MVSZ rendkívül sokat ártott rövid távon a határon túli magyarok, illetve a magyarországi magyarok kapcsolatának és a nemzetpolitikának.” A világszövetség legújabb tétele és kampánya tényleg csak arra jó, hogy növelje az irracionális elemek számát. Mert: 1. Ha egy terület státusának megváltozása után nemzetközileg külön hatálytalanítani kellene a korábbi állampolgárságot, akkor Olaszország jelentős részének polgárai még mindig osztrák állampolgárok lennének, Nizza állampolgárai pedig olasz állampolgárok, mert e területnek Ausztriától, illetve Olaszországtól való elfoglalása után senki nem hatálytalanította korábbi állampolgárságukat. 2. Ha egy terület státusának elfoglalása után a korábbi állampolgárságot hatálytalanítani is kellene, akkor is ilyen hatálytalanításra nem lenne szükség sem Bácska, sem Erdély, sem a Felvidék vonatkozásában, mert az ő esetükben hatályon kívül helyezték azokat a nemzetközi rendelkezéseket, amelyek ezeket a területeket Magyarország

fennhatósága alá helyezték, ami jogilag azt jelenti, hogy magyarországi állampolgárságot nem is kaptak, mert érvénytelen az a rendelkezés, amely ezt az állampolgárságot megadta. 3. Ha mindezek ellenére Bácska polgárainak mégis lett volna – de nem volt – „lappangó állampolgársága”, azt is felszámolta volna a hatályos magyarországi állampolgársági törvény, amely szerint állampolgár az, aki 1948-ban Magyarországon élt. 4. A kettős állampolgárságról szóló kétoldali megállapodásoknak ehhez semmi közük, hisz azok nem a kettős állampolgárság megszüntetéséről, hanem annak rendezéséről, elsősorban a kettős adóztatás elkerüléséről szólnak, tehát annak semmi jelentősége nincs, hogy Magyarország és Jugoszlávia nem kötött ilyen egyezményt. 5. Ha még mindezek után is lenne „lappangó állampolgárság” – ami persze nincs – akkor az vonatkozna a bácskai szerbekre, szlovákokra stb. is, akiknek ezt az állampolgárságot Horthy Magyarországa megadta, mert ők vagy őkik 1918-ban Bácskában éltek.

Nos, mit lehet tenni?

Ilyen helyzetben csillapítani kell a kedélyeket, és higgadtan hozzálátni annak felkutatásához, hogy mit lehet reálisan tenni a kérdés megoldására és a vajdasági megkárthatatlan magyarok valóban silány helyzetének javítására. A lehetséges intézkedéseknek a zömét a kormány már megtette. Elsősorban is lehetőségeihez képest igyekszik megtartani a már meglévő segélyeket, és a Szülőföld programmal megteremtette e segély új lehetőségeit, formáit és eszközeit. Persze, hogy a mi helyzetünk javításához sokkal több kellene. De szembe kell néznünk két dologgal. Az egyik, hogy tényleg meggyűlöltetjük magunkat, ha felsorakozunk ahhoz a magyarországi kampányhoz, amely azt hiszi, hogy lehetséges felkarolni, sőt túllícitálni minden követelést. Ugyanakkor azt követelni a kormánytól, hogy ne növelje se az inflációt, se a külföldi adósságot, de ráadásul még az adókat is csökkentse. A másik pedig az, hogy helyzetünk ténylegesen és jelentősen csak Szerbia és benne Vajdaság helyzetének megváltozásával javulhat.

A kormány ugyanakkor a jogszabályok módosításával már gyorsította, megkönnyítette és olcsóbbá tette a honosítást és az állampolgárság megszerzését. (Itt is figyelembe kell vennünk két dolgot. Az egyik: sok Magyarországra települt vajdasági ismerősünk rémtörténeteket mesélhetett volna arról, hogy milyen körülményes, hosszú, költséges és kapcsolatoktól függő a magyarországi állampolgárság megszerzése. A másik: tényleg tarthatatlan volt, hogy az egyetemi végzettségű vajdasági magyarnak is vizsgáznia kellett az állampolgárság elnyeréséhez még akkor is, ha ezt a vizsgát esetleg megkönnyítették neki.)

A többi tekintetében már nem olyan egyszerű a helyzet. Mindenesetre kissé furcsa volt, hogy a magyar kormány nemzetközi jogi tanácskozást hívott össze olyan kérdéseknek a megválaszolására, amelyekre a választ bármely, a nemzetközi jogban kicsit is jártas magyarországi polgár is megadhatta volna. De a kialakult irracionális légkörben erre lehetséges a magyarázat: nekem úgy sem hisztek, íme tehát mit mondanak a nemzetközi tekintélyek. A két legfontosabb kérdésben nem is mondtak semmi újat. Egyszerűen csak leszögezték: etnikai alapon nem adható állampolgárság, és csak azonos jogokkal rendelkező állampolgárok létezhetnek. Legfeljebb ennek kiegészítéseként van némi újdonság a harmadik válaszban, mert ezt a kérdést eddig senki sem tárgyalta: útlevél csak állampolgároknak adható.

Ebben a helyzetben a magyar kormány megteheti, hogy javasolja a kettős állampolgárság megadása lehetőségének törvénybe iktatását, de két kikötéssel. Az egyik: az senkinek sem jár, hanem csak kérheti. A másik: nemcsak magyar kérheti, hanem bármelyik elismert magyarországi kisebbséghez (vagy valami hasonló megfogalmazásban) tartozó személy. Ebben az esetben aztán már a belpolitikai szempontok figyelembevételével, Európával és a szomszédokkal egyeztetve eldöntheti, hogy kinek adja meg a kettős állampolgárságot. Erre már azért is szükség lenne, mert: 1. Mindentől függetlenül amúgy is rendezni kell a ténylegesen már meglévő elég sok kettős állampolgárságú személy ügyét. 2. Európával már most is, de még inkább a schengeni rendszerre való áttérés kapcsán számos kérdést tisztázni kell, hisz nem ismételteti meg azt, amit az Orbán-kormány az EU-val való tárgyalások lezárásakor tett: nem viselkedhet úgy, mintha ezek a problémák nem léteznének. 3. A kettős állampolgársággal kapcsolatban minden kérdést tisztázni kell a szomszédos országokkal való bilaterális tárgyalásokon. Részben azért, hogy elkerülje azokat a bonyodalmakat, amelyeket a kettős állampolgársággal kapcsolatban említettünk. Részben meg azért, mert az eddigi irracionális légkörben mindenkinek elkerülte a figyelmét Mircea Geoana akkori román külügyminiszter azóta és az új kormány részéről sem érvénytelenített nyilatkozata, amely szerint „az erdélyi magyarok csak akkor igényelhetik a magyar állampolgárságot, ha lemondanak a román állampolgárságról”.

A másik már kikristályosodott lehetőség, amely a megoldáskeresés, a javaslatok összevetésének, kimunkálásának fázisában van, a schengeni egyezmény alapján elérhető „nemzeti vízum”, amivel kapcsolatban már sok minden tisztázódott: 1. Tudatosodott, hogy a schengeni egyezmény ezt a megoldást lehetővé teszi. 2. Tisztázódott, hogy ennél a vízumnál a „nemzeti” jelző nem azt jelenti, hogy etnikai-nemzeti alapon adható, hanem azt, hogy Magyarország, mint az egyezményhez csatlakozó egyik ország az egyezményben lefektetett általános szabályok mellett bizonyos más szempontok figyelembevételével – elsősorban a vele és polgáraival meglévő gazdasági, kulturális, rokoni stb. kapcsolatok fenntartására és ápolására – adhat csak az ő határain belül érvényes vízumot. (Gyurcsány magyar és Tericeanu román miniszterelnök első találkozásán tisztázódott, hogy ezt a vízumot a románok is megkapják.) 3. Már megfogalmazódtak e vízummal kapcsolatban bizonyos javaslatok: 5. évre adnák, ingyenesen stb. E sorok írásakor folyik annak keresése, hogy Magyarország mit tehet azok európai utazásának megkönnyítésére, akik még sokáig kívül maradnak az európai vízummentesség övezetén. Ezzel kapcsolatban már vannak olyan javaslatok, hogy tartózkodási engedélyt, személyazonossági igazolványt kell adni, mert az kiadható, és az ad bizonyos utazási lehetőségeket.

E tárgyalások és megoldáskeresések során azonban mindvégig figyelembe kell venni legalább három olyan tényezőt, amely behatárolja a kormány lehetőségeit. Legelőször is számolni kell azzal, hogy etnikai-nemzeti alapon, Magyarország más nemzetiségű polgárai teljes egyenjogúságának figyelmen kívül hagyásával szinte semmi sem tehető. Nem azért, mert Európa ezt nem engedi meg, hanem azért, mert a térség újabb kori történései (a jugoszláv polgárháborúktól kezdve azon át, hogy Macedóniában saját falvaik rommá lövése árán jutottak el az albánok államalkotó

voltának elismeréséig, egészen a román–magyar, szlovák–magyar államközi és belső ellentétek időnkénti fellángolásáig) meggyőzően megvilágították az ilyen gyakorlat veszélyeit. Elsősorban megmutatták, hogy e soknemzetiségű térségben minden arra irányuló kísérlet, hogy egyetlen nemzet (bármilyen többségben van is) kizárólag magának tulajdonítsa és sajátítsa ki az államot, képletesen szólva elindítja a kisebbségek kálváriáját, s utána már csak a körülmények szabják meg, hogy egy-egy kisebbség a kálvária melyik stációjáig jut el. Az első stáció az arról való megfélekedés, hogy az állam nem egyetlen nemzeté, hanem a polgároké. Az út közepén van – negyedik-ötödik stáció –, hogy nálunk embereket vernek meg, mert magyarul beszélnek, amikor ez Szerbia. És a végén a csúcs, a Golgota már Srebrenica vagy az örmények kiirtása, hogy a kisebbségek ne „zavarják” az államot magának tulajdonító nemzetet.

Hasonlóan számolni kell azonban még két másik korlással. Az egyik: Európa semmiképpen sem tűrné el, hogy Magyarország tömegesen küldjön a nyakára határain túl élőket, amikor még a magyar vízvezeték-szerelőben látott veszély is egyik indítéka volt annak, hogy a franciák nemet mondtak az európai alkotmányra. A másik pedig: számolni kell a szomszédok érzékenységével. Emiatt minden lépést gondosan meg kell tárgyalni Európával és a szomszédokkal. Már azért is, mert minden arra tett kísérlet, hogy dacoljanak Európa és a szomszédok szempontjaival, érzékenységével, elindíthatja a magyar politikát a miloševići („A szerbek szegények maradnak, de nem hódolnak be a világnak”) veszélyes hozzáállás felé. Ebben a keretben azonban fel lehet és fel kell kutatni a megoldásokat. Csak véget kell vetni az eddigi irracionális megközelítésnek. A kormánynak jóakarattal és készséggel kell dolgoznia a lehetőségek felkutatásán és kimunkálásán. Az ellenzéknek és a határon túli magyar pártoknak pedig vállalniuk kell felelősségüket, mert majdnem hisztérikus hangulatba ejtették a határon túli magyarokat.